

Българската библиотека „Норберт Рандоу“ към Хумболтовия университет в Берлин очаква своите читатели

Интервю с проф. д-р Кристиан Фос, ръководител на направление Южнославянски езици и литератури в Института по славистика към Хумболтовия университет в Берлин, и неговите сътрудници Румяна и Марек Слосичка, помогнали му при изграждането и описането на Българската библиотека „Норберт Рандоу“

Благодаря на всички, че са тук! Въпросът, с който искам да започна е: Как се стигна до създаването на Българската библиотека „Норберт Рандоу“?

Кристиан Фос (КФ): Норберт Рандоу се обърна към мен, мисля, че някъде през 2006 или 2007 г., след като ме поканиха да преподавам в Берлин, с идеята да дари библиотеката си на Института по славистика. Стана ясно, че той отдавна бил планирал да завещае цялата си българистична библиотека на университета, водещото при съставянето на която е било представянето на немско-българския културен обмен в областта на литературната наука. Университетът, който през цялата му живот е израл една твърде противоречива и наситена с конфликтни ситуации роля, все пак се оказва най-подходящото място за съхранение на сбирката му. В края на 2009 г. след тържествата по случай неговия 80-годишен юбилей 2-жа Слосичка, с помощта на съпруга си, и аз започнахме пренасянето на библиотеката.

Норберт Рандоу е известно име в славистичните среди. Ако беше сред нас, сега щеше да празнува своя 85-годишен юбилей. Какво според вас е добре да знае широката публика за него?

КФ: Норберт Рандоу е най-значителната фигура, представяща българската литература и култура в Германия. Ако се обърнем към биографията му, ще видим, че той започва професионалната си кариера като асистент по южнославянски литератури в Източен Берлин. В началото на 60-те години е „отстранен“ от Института по славистика по политически причини. Лежи три години в затвора като политически затворник, след което му е наложена забрана да упражнява професията си. Това го принуждава да се насочи към преводаческото поприще. Превеждането на българска, по-късно и белоруска литература, става за него източник на препитание, но в същото време и негова голяма страст. Така по интересен и поучителен начин, още по времето на ГДР Норберт Рандоу си изгражда име на голям преводач, както на модерни писатели и класици от времето на Българското възраждане като Иван Вазов например, така и на значително по-стари текстове, като Историята на големия възрожденец Паисий Хилендарски или пък житието на славянските първоучители Кирил и Методиј.

А каква е неговата съдба след Промените?

КФ: След Промените той бива официално реабилитиран и като своето рода възмездие му е предоставено да преподава като гост професор тук в Института. Доколкото знам през 90-те години той преподава няколко години в Института по славистика. Марек Слосичка (МС): Също така след промените като такъснало признание на научните му приноси той бива удостоен с редица награди, сред които три титли Doctor Honoris causa и Федерален кръст за заслуги.

Нека се върнем към библиотеката. Какво точно включва тя и на какви принципи е създадена?

КФ: Библиотеката покрива българистичната литература в най-широк смисъл, като при това към днешна дата тя включва три сбирки, които много добре се допълват. Става дума, от една страна, за библиотеката на Рандоу, която съставлява някъде около 10 от целия фонд. От друга страна, при нас се намира сбирката на известния берлински славист и българист Карл Гутшмидт, който ни завеща българистичната част от библиотеката си. Освен това интегрална част от нашия фонд е и едно трето дарение – книгите на известния български паисиевед и текстолог Илия Тодоров, които основно са с културно-историческа и филологическа насоченост. Така се получава един добър профил, покриващ до голяма степен културологията, езиковедство и литературознание, естествено с особен акцент върху немските преводи на български автори. Между 2010 и 2012 г. организирахме пренасянето на книгите от дома на Рандоу в новите помещения в Берлин-Мител. През 2012 г. получихме дарението на Карл Гутшмидт, а през 2013 г. – това на Илия Тодоров. Румяна Слосичка (РС): Принципът, по който е събрана библиотеката на Рандоу, е в частност, както индивидуален, носещ отпечатъка на човека Рандоу, така и глобален, тъй като самият той е имал амбицията да събере всичко от българската литература, превеждано някога на немски. Поради това и една значителна част от сбирката се състои от белетристика, както на немски така и на български. Освен това през десетилетието той е събрал и различни периодични издания, част от които

са представени цялостно без пропуски. Онова, което прави библиотеката обаче наистина особена, е, че тя е в много по-голяма степен архив, отколкото класическа библиотека. Тя съдържа изключително разнообразни видове медиуми като например карти, брошури, пощенски картички, програми за различни културни събития, каталози, различни видове публикувани закони, ръкописи, звукозаписи, дискети и т.н. Това, естествено, значително усложнява каталогизацията, но от друга страна, именно това прави библиотеката уникална и още по-интересна за науката.

КФ: Всъщност библиотеката има един наистина изключително широк профил. В случая става дума не само за литературознание, но и за странознание, културология – въобще литература, свързана с България в най-широкия смисъл.

Какво означава една такава сбирка в контекста на все повече дигитализиращия се свят?

КФ: Норберт Рандоу често не без гордост твърдеше, че неговата сбирка е по-пълна от тези в София. Едва ли във все повече дигитализиращия се свят можем да се окажем в ситуация на недостиг на информация, вероятно обаче можем да говорим за недостиг на „обработена“ информация. В този смисъл една такава библиотека, събрана от експерт от подобен ранг в течение на десетилетия с целия професионализъм, на който е способен, е нещо необикновено. Това са неща, които дори и големите библиотеки именно в този формат едва ли биха могли да предложат. Самият факт, че става дума за една сбирка, събрана във времето, гредена професионално, с амбицията за постоянно попълване на празнините и новите достижения в съответната област, вече я прави уникална. Дигитализацията не може да замени професионалната вещина на съставителя.

РС: Мисля, че тук е мястото да спомена и виртуалната библиотека „Иван Шишманов“ (<http://bgliit.org>). Става дума за един проект, ръководен от проф. Любка Липчева-Пранджева, който се занимава с дигитализация на преводи на български литературни произведения, като идеята е те да бъдат достъпни on-line. Българската библиотека в Берлин е официален партньор в изпълнението на този проект, най-малкото поради факта, че обхваща огромно количество немски преводи на българска литература, голяма част от които именно по нашите екземпляри са достъпни вече на сайта. В случая „аналоговата“ и „дигиталната“ литература вървят ръка за ръка.

Бихте ли ни разказали за контекста и условията, в които е събрана тази библиотека?

КФ: Представете си: ние говорим за отворени граници и дигитализиращ се свят, но на един източно-берлинчанин през 60-те и 70-те години със сигурност му е било по-лесно да получава и обменя литература с България, отколкото на нас днес. В това отношение е нямамо никакви граници. За Норберт Рандоу, като се абстрахираме от това, че е бил подложен на репресии от собствената си политическа система, не е било проблем да си набавя българска литература, да пътува из България, да се движи свободно там, да се среща с приятели, които са му и помагали при набавянето на необходимите книги.

Това донякъде дава отговор на следващия ми въпрос. Смятате ли, че времето, в което е събрана библиотеката, е наложило по някакъв начин своя отпечатък върху самата сбирка?

КФ: Вече спомената проф. Липчева имаше един проект към DFG със заглавие „Социализмът като културен посредник?“ – с въпросителен знак! – Норберт Рандоу се беше възмущал по повод на заглавието на проекта, тъй като беше пропуснал да забележи въпросителния знак (*смей се*). По-късно в един юбилеен сборник, който съставихме съвместно в негова чест, проф. Липчева разглежда подробно „Страшния съд“, т.нар. виетнамски роман на Блага Димитрова. В статията си тя много добре показва как ГДР-системата се е опитала да цензурира романа и как в крайна сметка Блага Димитрова успява да защити авторските си права като отказва немския превод.

Смятате ли, че тогавашната система, имам пред вид като социокултурна ситуация, не като институция, е спомогнала за изграждането на сбирката?

КФ: ГДР и България се намират от една и съща страна на желязната завеса, което естествено прави възможни добрите източноевропейско-български отношения. Трябва обаче да се отбележи, че посредством личности като Норберт Рандоу българската литература стига и до западногерманския читател. Ние нямаме преводачи от български от подобен ранг, които да са работили в Западна Германия. Следователно това вече е една ситуация, в която източноевропейските преводачи до определена степен се явяват медиатори за една западногерманска читателска аудитория.

Западногерманските издателства откупват авторските права и печатат след това книгите и в Западна Германия.

Тост, ако се изразяваме с модерни клишета, това е било своеобразен мост между Изтока и Запада. КФ: И така би могло да се каже.

Кои са перлите на сбирката, бихте ли разказали за особено ценните или редки издания в състава ѝ?

РС: Трябва да се отбележи, че освен българска литература или преводи на българска литература библиотеката обхваща също и сръбска и хърватска литература, македонска, румънска, гръцка, турска, съотв. османска литература, както и литературата на банатските българи. Това е нещо изключително, Норберт Рандоу е искал в своята българска библиотека да обхване и „периферията“ и по този начин чрез сбирката си да представи една всеобхватна картина, като тя отчасти е могла само опосредствено да бъде съотнесена с България. Ние имаме две оригинални произведения на банатския българин Леополд Косилков от 1888 и 1891 г. Както и до момента най-старата ни книга, която, въпреки че не е излязла на български, е на повече от 330 години. Става дума за Theatrum Historicum на Вилхелм Стратеман от 1681 г. – една книга, която се разглежда като възможен източник на Паисиевата история и с това се вписва особено добре в тематиката на сбирката. Бих искала също да спомена и най-старата досега каталогизирана от нашия екип книга на български език – една част от библиотечния фонд все още не е каталогизирана – Кириакогромаона на Софроний Врачански от 1806 г., който всъщност е и първата старопечатна книга, отпечатана на новобългарски език. Други две наши безценни „съкровища“ са например първото издание на „Бай Ганю“ от 1895 г. и сборника „Български народни песни“ на братя Миладинови, издаден през 1861 г. Също бих искала да отбележа, че много от книгите са с лични посвещения от авторите. Някои от посвещенията са за Норберт Рандоу, други са за предшвири притежатели на книгата. По книгите се намират и бележки, понякога снимки или картички. Ние оставяме всичко така, както си е, не само защото то е допълнителен източник на информация, но и защото функционира като свидетелство за времето. Освен това през следващата година ще бъде публично достъпен и нашият on-line каталог. Платформата ни беше предоставена от Kubon & Sagner. Ние го захранваме с нови записи, така че да бъде възможно човек да се информира за наличностите в библиотеката без да му се налага да ходи на място.

Има ли Библиотеката практическо приложение извън рамките на българистиката, или е тясно специализирана библиотека?

МС: Частите на Карл Гутшмидт и на Илия Тодоров като професионална насоченост са много тясно специализирани – едната е повече насочена към текстологията, а другата най-общо към езиковедството, до голяма степен диалектологията, така че те не са насочени към широката общественост, а по-скоро са от интерес за тесен кръг специалисти. Сбирката на Норберт Рандоу обаче, която в по-голямата си част се състои от белетристика и едва на втора линия от научни текстове, като при това по правило повечето издания са немски, със сигурност би могла да представлява интерес и за по-широката ненаучна общественост.

КФ: Аз мисля обаче, че човек трябва да има някакви българистични интереси, за да иска да ползва тази библиотека. Естествено силата ѝ е в рецепцията и културната медиация, но и в това, че голяма част от нещата са на немски, поради което тя може да бъде от полза и за по-широк кръг читатели.

По какъв начин сбирката спомага за развитието на българистиката в Германия, съотв. немскоезичния свят? В какви конкретни инициативи е въвличена Българската библиотека?

КФ: Тука отново бих споменал виртуалната библиотека „Иван Шишманов“ на проф. Липчева, както и нейния проект „Социализмът като културен посредник?“. Също така си струва да се отбележи и големият проект на Хенрике Шмит „Фиктивни антологии в българската (пост)модернистична литература: Изграждането на канона като изкуство“, върху който тя работи в момента към нашия институт. Библиотеката е особено привлекателна за тесен кръг специалисти и съответно изследователите българисти, които провеждат своите изследвания в Германия в момента, също обръщат поглед към нас. Библиотеката е важен фактор, който допринася за доброто

